

Оксана Повідайчик

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті досліджено деякі аспекти формування готовності студентів до науково-дослідницької роботи. Обґрунтовано необхідність дослідницької підготовки майбутніх фахівців різних професійних галузей шляхом узагальнення наукових позицій видатних педагогів. Проаналізовано процес розвитку системи дослідницької підготовки в історичному аспекті. Вивчено нормативно-правову базу формування готовності студентів до науково-дослідницької роботи у вітчизняних вищих навчальних закладах.

Ключові слова: науково-дослідницька робота, формування готовності студентів до науково-дослідницької роботи, професійна підготовка фахівців, наукове дослідження, творчість.

Постановка проблеми. Динамічні процеси, які відбуваються в політичній, економічній і соціокультурній сферах сучасного суспільства, висувують нові вимоги до професійної підготовки фахівців, що передбачає максимальне наближення навчання і виховання студентів до запитів часу, розкриття здібностей та створення умов для розвитку їхньої творчої активності. Сучасним професіоналам недостатньо мати глибокі предметні знання і володіти практичними вміннями і навичками. Виконання професійних функцій вимагає єдності творчого підходу до роботи і організації науково-дослідницької діяльності, спрямованої на перетворення соціальної дійсності. Таким чином, одним із актуальних напрямків розвитку освітнього процесу у ВНЗ є формування готовності студентів до науково-дослідницької роботи (НДР).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми формування готовності студентів до науково-дослідницької роботи досліджені низкою вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, основам організації НДР майбутніх фахівців різних професійних галузей присвячені праці Н. Гавриша, П. Горкуненко, В. Мюррея, В. Раєвського, І. Лернера та ін. Проблема активізації дослідницької діяльності студентів вирішується Є. Венгером, М. Даниловим, О. Дубасенюк, Є. Кукліним, Т. Клімовим, О. Микитюк та ін. Разом з тим, аналіз теоретичних і практичних досліджень засвідчує, що формування готовності студентів до науково-дослідницької роботи є проблемою педагогічною.

Мета статті – окреслити актуальні аспекти формування готовності студентів до науково-дослідницької роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно вважається, що науково-дослідницька робота студентів – це система методів, засобів і заходів для засвоєння студентами в процесі навчання різних етапів науково-інноваційного циклу, що включає фундаментальні й прикладні дослідження. НДР є одним із найважливіших засобів ефективної підготовки фахівців через оволодіння основами професійної творчої діяльності, методами, прийомами і навичками виконання науково-дослідних робіт, розвитку креативності, самостійності, здібності швидко орієнтуватися в соціально-економічних ситуаціях. Крім того, під НДР розуміють пошукову діяльність, яка виражається, перш за все, у самостійному творчому дослідженні. Така діяльність спрямована на пояснення явищ і процесів, встановлення їхніх зв'язків і відношень, теоретичне й експериментальне обґрунтування фактів, виявлення закономірностей за допомогою наукових методів пізнання [7, с. 114].

Зародження перших форм науково-дослідницької діяльності учнів спостерігається в навчальних закладах країн Стародавнього Світу, що цілком правомірно, як зазначає Н. Бугаєць, вважаються не тільки освітніми, але і

науковими центрами. Серед них можна назвати школу Піфагора, Академію Платона, Лікей Арістотеля, Александрійський Мусейон та багато інших. Це були товариства, де об'єднувалися учні та вчителі, які прагнули до самовдосконалення шляхом пошуку істини в спільних дослідженнях. Саме в Давній Греції виникли такі форми пізнавальної діяльності як систематичне доведення, раціональне обґрунтування, логічна дедукція, ідеалізація, з яких надалі розвивалася наука і дослідницька діяльність [1].

Я. Коменський, узагальнюючи свій досвід навчання і виховання, а також результати власних педагогічних відкриттів, вперше запропонував таку систему освіти, де головною постаттю є педагог, здатний організувати навчальний процес з урахуванням результатів дослідження здібностей і можливостей слухачів. При цьому самого вченого беззаперечно можна назвати педагогом-дослідником у сучасному трактуванні цього поняття.

Інший видатний педагог-дослідник І. Песталоцці стверджував, що джерело знань, як педагога, так і студентів лежить у самостійних дослідженнях явищ природи і оточуючого середовища, в процесі яких, на його думку, відбувається розвиток здібностей, вміння логічно мислити, порівнювати, узагальнювати факти і, на їхній основі, формувати власні поняття.

Ж.Ж. Руссо, підтримуючи ідеї своїх попередників пропонував будувати навчання враховуючи дослідницький стимул. Він вважав, що до вчителя, який організовує самостійне дослідження учнів, необхідно пред'являти особливі вимоги. Педагог, на його думку, повинен сам проявляти при цьому ініціативу, активність і творчість.

На необхідності дослідницької підготовки вчителів рішуче був налаштований А. Дістервег. Він зазначав, що «без прагнення до наукової праці шкільний учитель потрапляє у владу трьох демонів: механічності, рутинності, банальності. Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається» [3, с. 332].

В той же час В. Гумбольдт, розробляючи інноваційну ідею соціально значимого університету, поставив принципово нові цілі в рамках реформи освітньої системи – «... навчити студентів самостійно мислити, познайомити їх з основними принципами й методами наукового дослідження». На глибоке переконання вченого, «без опори на цей фундамент пізнавальна навчальна діяльність не може перетворитися в істинно інтелектуальну освіту і стати дієвою для розуму» [6, с. 10].

Питання про можливість та необхідність включення дослідницької складової в професійну діяльність педагога розвивалися в руслі впровадження дослідницького методу навчання і остаточно сформувалися в другій половині XIX століття. В цей період значний внесок у розвиток ідеї дослідницької діяльності вчителя, її реалізації в щоденній педагогічній праці внесли Р. Армстронг, А. Герд, Т. Гекслі, Н. Корф, П. Каптерев, П. Лесгафт, Н. Пирогов, М. Стасюлевич, К. Ушинський та ін.

У 20-30-ті роки XX-го століття питання про дослідницьку діяльність педагога активно розроблялися П. Блонським, К. Гейлером, А. Зінкевичем, С. Шацьким. З позиції сучасних дослідників історії педагогічної думки (А. Джуринського, Б. Корнетова, А. Пискунова, З. Равкіна та ін.), саме двадцять років минулого століття характеризувалися як вершина творчої активності вчителів. Педагог все частіше і з упевненістю виступав у ролі дослідника, організатора і учасника навчального процесу.

У 30-50-тих роках через відомі соціально-політичні причини дослідницька та творча активність педагогів знизилася. Але в другій половині XX-го століття розпочалася нова хвиля зростання науково-дослідницької діяльності вчителів. На початку 60-х років минулого століття знову актуалізувалася ідея дослідницького підходу в освіті, реалізація якого стала можливою завдяки зростанню дослідницької компетентності педагогів, їхньої активної участі в теоретичних і емпіричних предметних дослідженнях.

Різні аспекти дослідницької діяльності вчителів та вихователів стали предметом спеціального дослідження багатьох психологів і педагогів (С. Архангельського, Ю. Бабанського, В. Беспалько, А. Боднара, І. Дзюбка, В. Загвязинського, П. Кондруха, та ін.). Так, В. Загвязинський відмічає, що бути педагогом передбачає наявність вміння знаходити нове в педагогічних явищах, виявляти в них невідомі зв'язки й закономірності. А це потребує, передусім, загальної культури та високої фахової підготовки, певного досвіду навчально-виховної роботи й спеціальних знань і вмінь, притаманних саме дослідницькій роботі [4]. Як зауважує Т. Дерев'янка, фахова діяльність педагога передбачає постійне вдосконалення і розвиток особистісних і професійних якостей, педагогічної майстерності й творчості, які базуються на розвитку здатності до реалізації низки дослідницьких функцій (креативної, імперативної, адаптивної, формуючої) [2, с. 197]. «Досягнення високих результатів творчої педагогічної діяльності у вигляді авторських освітніх програм, педагогічних технологій, ефективних форм, методів і засобів навчання, нових дисциплін є неможливим без використання методології наукових досліджень. Вчитель у повній мірі виконує своє призначення, якщо він поєднує фундаментальну наукову кваліфікацію із професійно-педагогічною культурою, є духовно розвинутою особистістю із цілісним гуманістичним світоглядом. Тільки за таких умов він здатний до педагогічного управління особистісним ростом, професійним становленням і підготовкою учнів до інноваційної діяльності» [8].

Очевидно, що потреба суспільства у педагогах, які володіють технологією наукової творчості, буде зростати з кожним роком. Однак, процес підготовки сучасних професіоналів суттєво стримується через існуючий розрив між досягненнями науки й освіти, саме тому різко знижується рівень використання наукових відкриттів і нових технологій, фундаментальні знання витісняються зі змісту освітніх програм прикладними, які не в змозі забезпечити процес цілісного відтворення як соціуму, так і особистості. Традиційна система освіти

багато в чому вичерпала себе щодо потреб сучасного суспільства, а існуючі поняття педагогічної науки недостатньо адекватно описують принципово новий педагогічний досвід.

Все це актуалізує пошук шляхів виходу з кризової ситуації, формування освітньої системи нового типу, виявлення реальних джерел її розвитку. У зв'язку з цим виникає гостра потреба у включенні в навчальний процес науково-дослідницької діяльності студентів у таких формах як дослідження, проектування, прогнозування тощо. Означений підхід задає процесу підготовки фахівців у педагогічних ВНЗ науково-дослідницького забарвлення та визначає напрями організації їхньої навчально-виховної діяльності.

Науково-дослідницька робота є престижною, соціально-значимою і економічно доцільною складовою діяльності людини, оскільки забезпечує перспективний розвиток економіки, збагачує культуру, привносить запас міцності в інтелектуальний потенціал суспільства та визначає соціальний прогрес. Ступінь використання наукових знань у педагогічній діяльності визначається їхньою соціальною значимістю, практичною ефективністю і духовною цінністю.

Враховуючи зазначене, актуалізується потреба в глибокому реформуванні освітньої сфери, яке б передбачало не просто зміну педагогічної парадигми, а кардинальний перегляд її змістової і технологічної основи, зміну ціннісних орієнтацій у підготовці педагогів. При цьому активна участь вчителів у впровадженні інновацій, самостійній науково обґрунтованій розробці нових навчальних курсів, програм, форм, методів і технологій, що забезпечують розвиток соціально затребуваної особистості, неможливі без переорієнтації їхньої діяльності на нові цінності, адекватні характеру наукової творчості.

Про необхідність дослідницької підготовки педагогів зазначено у Законі України «Про вищу освіту,» де до основних завдань підготовки фахівців у ВНЗ віднесено: «проведення наукової діяльності шляхом проведення наукових

досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу»; «забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності» [5, с. 33]. У галузевій Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти одним із завдань професійної підготовки вчителя є формування в нього творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності, забезпечення інтеграції науки і практичної педагогічної діяльності. Про необхідність здійснення науково-дослідної роботи в школі, як важливої складової формування професіоналізму та підвищення кваліфікації педагога, зазначено в інших законодавчих документах України: Положеннях Міністерства освіти і науки України «Про експериментальні педагогічні майданчики», «Про інноваційну педагогічну діяльність», «Про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад», Указі Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» та ін. В той же час, значна кількість вчителів не може задовольнити потреби суспільства та школи, тому що не підготовлена до наукового вирішення педагогічних проблем.

Висновки. Таким чином, чітко простежується необхідність переорієнтації освітньої політики на формування сучасного фахівця-дослідника. Однією з визначальних рис останньої є зміна статусу науки, набуття нею нової інтегративної функції, що передбачає інтенсивне використання наукових знань у різних сферах життєдіяльності людей, зміну характеру наукової діяльності, дослідження розвитку науки в культурно-історичному контексті, гуманітаризацію науки й переосмислення її ролі й місця в розвитку людства та ін. Напрямами подальших досліджень вважаємо виявлення особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців різних професійних галузей до науково-дослідницької роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бугаєць Н.О. Розвиток навчально-дослідницьких умінь студентів фізико-математичних спеціальностей у процесі навчання математичної інформатики: Дис. канд. пед. наук: 13.00.02 – теорія і методика навчання (інформатика) / Наталія Олександрівна Бугаєць. – Київ, 2016. – 283 с.
2. Дерев'янка Т.Є. Формування дослідницької культури вчителів предметів гуманітарного циклу в системі методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу: Дис. канд. пед. наук. – 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Тамара Євгеніївна Дерев'янка. – Харків: Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2017. – 307 с.
3. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения/ А. Дистервег. – М.: Учпедгиз, 1956. – 374 с.
4. Загвязинский В. И. Теория обучения: Современная интерпретация: науч. пособие [для студ. высших пед. учеб. заведений] / В. И. Загвязинский. – М. : Изд. центр «Академия». – 2001. – 192 с.
5. Закон України про вищу освіту: станом на 18 вересня 2014 року. – Х.: Право, 2014. – 164 с.
6. Казанцев С.Я. Методологическая культура студентов в условиях фундаментализации обучения / С.Я. Казанцев, Л.А. Казанцева // Педагогическое образование и наука. – 2001. – №3. – С. 9 – 15.
7. Прошкін В. Основні підходи до визначення поняття «науково-дослідна робота студентів» / В. Прошкін // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – Вип. 2(5). – 2009. – С. 114 – 117.
8. Радионова С. Содержание и технологии организации исследовательской деятельности студентов педагогических учебных заведений стран Евросоюза: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Светлана Александровна Радионова. – Казань, 2006. – 179 с.

Оксана Повидайчик

ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ К НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЕ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье исследованы некоторые аспекты формирования готовности студентов к научно-исследовательской работе. Обоснована необходимость исследовательской подготовки будущих специалистов различных профессиональных областей путем обобщения научных позиций выдающихся педагогов. Проанализирован процесс развития системы исследовательской подготовки в историческом аспекте. Изучено нормативно-правовую базу формирования готовности студентов к научно-исследовательской работе в отечественных высших учебных заведениях.

***Ключевые слова:** научно-исследовательская работа, формирование готовности студентов к научно-исследовательской работе, профессиональная подготовка специалистов, научное исследование, творчество.*

Oksana Povidiachyk

THE FORMATION OF STUDENTS' READINESS TO SCIENTIFIC AND RESEARCH WORK AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

In the article some aspects of the formation of students' readiness to scientific and research work are investigated. There is substantiated the necessity of research training of future specialists of various professional branches by the generalization of scientific positions of the outstanding teachers. The process of development of the research training system in the historical aspect is analyzed. The normative and legal base of formation of students' readiness to scientific and research work in the domestic higher educational institutions is studied.

***Key words:** scientific and research work, formation of students' readiness to scientific and research work, professional training of specialists, scientific research, creativity.*